METROPOLITAN VENIAMIN COSTACHI IN CHURCH AND SOCIETY. REORGANIZER OF ECCLESIASTICAL AND SOCIAL LIFE

Iuliana Timofti

PhD, „Al. Ioan Cuza" University of Ia;i

Abstract: When speaking of the beginning of modern Romania (i.e. of the XIXth century), one of the first names that come to one's mind is that of the Moldavian Metropolitan Veniamin (Benjamin) Costachi (1768-1846). Genius in vision and organization, this ecclesiastical figure stands for the one to whom we due the birth of the first Romanian Theological School aiming to prepare the Orthodox priests-to-be. Besides having reformed and developed the Moldavian educational system through a large range of measures, he also stands for the symbol of the prolific intellectual, having either translated, ordered or financed the printing of over 89 titles only of liturgical use, letting aside the other titles concerning domains such us spiritual and secular education. The papers aims to highlight these two aspects of his life – social and ecclesiastical reformation, not letting apart the importance of being the founder of Metropolitan Cathedral of Iași.

Keywords: Veniamin Costachi, educational reform, first Romanian Theological School, religious texts, modern Romania

1. Preliminarii

Una dintre personalitățile timpului care au contribuit dinamic, cu vizibile și imediate rezultate, în toate planurile societății moldovenești ale primei jumătăți de secol XIX, cu consecințe în cadrul spațial și temporal extins al culturii române, a fost Veniamin Costachi, Mitropolitul Moldovei. În ciuda severelor condiții geo-politice, ierarhul păstorește pentru aproape 40 de ani, timp în care orice înfăptuire importantă este legată direct sau indirect de numele său[1]. Studiul de față își propune să ofere o privire mai îndeaproape asupra a trei dintre cele mai importante aspecte ale lucrării sale: reforma în educație, mișcarea tipografică și ridicarea de lăcașuri de cult, cea mai de seamă dintre acestea fiind chiar Catedrala Mitropolitană din Iași.

Există prea puține studii contemporane despre viața și activitatea ierarhului moldovean Veniamin Costachi. Abia acum mediul academic reîncepe să descopere personalitatea sa dinamică. Este cazul Mirelei Vătămănescu (Beguni), care a susținut o teză de doctorat în 2008 la Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava cu titlul *Veniamin Costachi : cărturarul, ierarhul și omul* sau al Elenei Spiridon, care, tot printr-o cercetare doctorală finalizată în 2012, s-a aplecat asupra figurii marelui ierarh (*Veniamin Costachi, editor și traducător. Studiu monografic*, Iași). Cele mai cunoscute și de referință lucrări închinate lui Veniamin Costachi sunt în număr de aproximativ zece, printre autorii lor numărându-se Vasile Vasilache, Teodor Cerbuleț, Nicolae Tănăsescu, Andrei Vizanti, Constantin Erbiceanu, Ilie Gheorghiță, majoritatea membri ai clerului Bisericii Ortodoxe Române, care au publicat până în 1946.

2. Breviar biografic

[1] Teodor CERBULEȚ, *Veniamin Costache, 1768 - 1846. Viața și înfăptuirile*, Ed. Cartea românească, București, 1939, p. 3.

Cel la retragerea căruia va plânge întreg Târgul Iașilor[2] se trage din două neamuri de boieri români cu tradiție, care s-au aflat permanent în Sfatul Țării, fie că vorbim de Moldova, fie de Țara Românească, și anume cel Costăchesc sau Negel (după tată) și cel al Cantacuzinilor (după mamă)[3].

Născut pe 20 decembrie 1768 în satul Roșiești din ținutul Fălciu (azi județul Vaslui), Vasile (după numele de Botez) a fost al treilea dintre cei cinci copii ai familiei sale. Primii doi s-au numit Matei, viitor mare postelnic, și Constantin, sau monahul Chesarie, iar următorii au fost Elena, care va stăreți la Mănăstirea Agapia cu numele de Elisabeta, și Șerban vornicul, peste ani unul dintre sfetnicii apropiați ai Mitropolitului Veniamin.

Sfârșitul războiului Ruso-Turc (1768-1774) va găsi familia Costachi la Iași, unde Vasile devine elev al Academiei Vasiliene de la Biserica „Sfinții Trei Ierarhi", întemeiată de domnitorul Vasile Lupu. În jurul vârstei de numai 10 ani fuge de la școală împreună cu un coleg către Mănăstirea Neamț din dorința precoce, dar aparent puternică, de a se călugări. Ea nu va întarzia să se realizeze. Încredințat de familie ierarhului Iacob Stamati, în vremea aceea Episcop al Hușilor, Vasile va depunde voturile monahale la doar 16 ani, în 1784, primind de la episcopul său numele de Veniamin. Asumându-l ucenic, acesta îl îndrumă și formează în cunoștința de Dumnezeu și de lume, prin lecturi bogate și sistematice din Părinții Bisericii și marii gânditori ai lumii, pentru ca, peste doar 3 ani, să-l ridice la slujirea de diacon.

Se pare că diaconul Veniamin va fi stăruit în ascultare, studiu și viață ordonată, devenind ajutor apropiat episcopului său. Acesta îl ia cu sine într-una dintre vizitele la Iași, unde este remarcat de Mitropolitul Leon Gheucă, care îl hirotonelte preot și numește îndată Mare Ecleziarh al Catedralei Mitropolitane (1788). Peste doar un an, la vârsta de 20 de ani, Veniamin va fi hotărât Stareț al Mânăstirii „Sfântul Spiridon" din Iași. Documentele vremii consemnează o prezență cu greutate, seriozitate și dedicare pe măsura slujirii la care a fost chemat. Acesta este unul dintre motivele principale[4] pentru care, la scurtă vreme, va fi chemat la o și mai înaltă slujire: cea de Episcop al Hușilor. Aici păstorește patru ani (1792-1796), după care se mută în scaunul episcopal de la Roman[5], „urmând astfel calea vechiului obicei al țării: ca episcopii de Rădăuți și de Huși să treacă și pela Episcopia Romanului, numită și Mitropolia Țării de jos, spre a se pregăti pentru scaunul de Mitropolit din capitala țării"[6].

După 7 ani, în ziua de 10 martie 1803, ca urmare a trecerii la cele veșnice a părintelui său spiritual, Iacob Stamati, Veniamin este ales Mitropolit al Moldovei și Sucevei, începând o lungă și rodnică lucrare pe multiple direcții. Cu o experiență de 11 ani ca ierarh la Huși și Roman, Mitropolitul Veniamin se va dovedi persoana potrivită pentru acele vremuri la cârma unei țări luptată de numeroase conflicte de interes străin. El va sta pe scaunul arhieresc timp de aproape 40 de ani (1803-1842) și, deși va fi nevoit să se retragă în două rânduri în toată

[2] Vasile VASILACHE, *Mitropolitul Veniamin Costachi*, Tiparul Sfintei Mânăstiri Neamțu, 1941, p. 26.
[3] Alte date și lămuriri asupra originilor mitropolitului Veniamin: Vasile VASILACHE, *Mitropolitul Veniamin Costachi* și Constantin BOBULESCU, *Din viața Mitropolitului Veniamin Costachi. Neamul, copilăria, tinerețea și episcopatul*, Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia, Chișinău, 1933.
[4] Ilie GHEORGHIȚĂ, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia Sfintei Mânăstiri Neamțu, 1946, pp. 35-36.
[5] Melchisedec ȘTEFĂNESCU, *Chronica Romanului*, II, București, 1875, pp. 160-161: „la anul 1796, plinind obștească datorie fericitul întru pomenire Antonie Episcopul Romanului, și rămâind această episcopie întru văduvie, cu blagoslovenia Preosfințitului Mitropolit al țării Kirio Kir Iacov, prin alegerea de obște și prin bunăvoință a iubitoriului de Hristos și bun credinciosului Domnului nostru Măria sa Alexandru Calimah Voevod, s-a mutat Episcopul Hușului Kir Veniamin la aceasta sfântă Episcopie, într'acestași an, în ziua întâi a lunei lui Iunie" - fragment din actul de confirmare a alegerii în funcția de episcop al Romanului a ierahului de la Huși Venianim Costachi.
[6] Ilie GHEORGHIȚĂ, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, p. 36.

această perioadă, Moldova va cunoaşte în ansamblu o păstorire statornică, constantă în viziune şi lucrare.

Prima retragere a lui Veniamin Costachi va dura 4 ani (1808-1812). Cauzată de un nou război ruso-turc (1806-1812), în urma cărora Moldova şi Ţara Românească au fost ocupate de armatele ruseşti, absenţa ierarhului devine fecundă în alt plan. Veniamin va vieţui la Mănăstirea Neamţ[7], unde va pune la lucru, prin meşteri de la Iaşi şi călugări cărturari ai locului, tipografia înfiinţată acolo din 1805[8], dând startul unei intense activităţi de traducere şi de publicare de scrieri teologice şi duhovniceşti.

Reîntors la cererea domnului Ţării şi a boierilor din Divan, Mitropolitul Moldovei va păstori pentru alţi 9 ani, până în 1821, când se va vedea nevoit să părăsească din nou Ţara, până în 1832. Chiar dacă departe, Veniamin va continua personal lucrarea de traducere de cărţi, mandatând, comandând şi binecuvântând apariţia a numeroase alte titluri necesare timpurilor.

Cea mai lungă perioadă de păstorire urmează acum pentru ierarhul Moldovei: va cârmui duhovniceşte poporul pentru 19 ani, până pe 18 ianuarie 1842, când, din cauza primelor măsuri de secularizare a averilor Bisericii şi cărora s-a opus, se retrage la Mănăstirea Slatina (jud. Suceava). În ziua de 18 decembrie 1846, Veniamin Costachi va părăsi cetatea de jos pentru a se odihni în cea de Sus, spre veşnică pomenire. Osemintele îi vor fi aşezate, la iniţiativa Mitropolit Iosif Naniescu, în ctitoria sa – Catedrala Mitropolitană, în imediata apropiere a raclei în care odihneşte trupul Sfintei Cuvioase Parascheva.

3. Urme lăsate în viaţa *Cetăţii*

Un om care a manifestat din copilărie dorul unei vieţi închinate lui Dumnezeu şi şi-a urmat vocaţia precoce şi durabilă nu avea cum să fie străin de dragostea de ţară şi de neam. În acest sens înţelegem şi cuvintele Arhimandritului Filaret Scriban[9], martor şi beneficiar direct al eforturilor ierarhului: „Moldova a avut în cele politice un domn mare, pe Ştefan-Vodă, iar în cele bisericeşti un mitropolit mare, pe Veniamin Costachi”[10]. Mitropolitul Veniamin se înscrie astfel în rândul celor care au contribuit la formarea şi progresul poporul român, specificul lui fiind secondarea „eforturilor de reorganizare a vieţii bisericeşti cu cele de reformare a societăţii”[11], după cum vom vedea şi în cele ce urmează.

3.1. Ctitor şi îndrumător de şcoli

Activitatea în domeniul organizării învăţământului a Mitropolitului Veniamin Costachi începe de când păstorea la Huşi, apoi la Roman, prin hotărârea domnitorului Alexandru Mavrocordat (20 iunie 1785) ca episcopii celor două eparhii să organizeze, să susţină şi să controleze două şcoli slavo-moldoveneşti[12]. Acest lucru face ca, în momentul mutării în scaunul mitropolitan din Iaşi, Veniamin să fi acumulat deja unsprezece ani de experienţă în domeniul administraţiei şcolilor, iar înscăunarea ca Mitropolit al Moldovei să marcheze începutul unei noi politici de organizare a sistemului de învăţământ a Principatului.

---

[7] Ioan IVAN, *Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Neamţ* în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967.

[8] Epifanie NOROCEL, *Mitropolitul Veniamin Costachi şi tipografia din laşi* în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967, pp. 71-79. O informaţie de dată mai recentă găsim la Ioan MOLDOVEANU în *Tipografii eparhiale şi mănăstireşti în secolele 18-19*, articol publicat în Ziarul *Lumina* în data de 25 februarie 2016, http://ziarullumina.ro/tipografii-eparhiale-si-manastiresti-in-secolele-18-19-109682.html, accesat în data de 29.05.2022.

[9] Arhimandritul Filaret Scriban (1811-1873) a fost primul rector al Universităţii întemeiate de Alexandru Ioan Cuza şi elev format pe băncile şcolilor înfiinţate de Mitropolitul Veniamin.

[10] Alexandru I. CIUREA, *La o sută de ani de la moartea lui Veniamin Costachi*, Tipografia *Alexandru A. Ţerek*, Iaşi, *1947*, p. 4.

[11] Elena SPIRIDON, Veniamin Costachi, editor şi traducător. Studiu monografic, teza de doctorat, Iaşi, 2012, p. 24.

[12] N. C. ENESCU, *Veniamin Costachi ctitor şi îndrumător al şcolilor naţionale din Moldova* în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, p. 33-48.

După doar două luni de la sosirea în Iași, Veniamin obține de la domnitorul Alexandru Moruzi o serie de hrisoave, între care cel din 25 mai 1803, prin care se stabileau: înființarea – pentru fiecare școală grecească din Galați, Bârlad și Focșani – a uneia românești, creșterea bugetului atribuit școlilor cu sume acordate și de Stat, pe lângă cele strânse din contribuțiile membrilor clerului, precum și organizarea mai precisă a procesului de învățământ (între prevederile căruia se numără și sporirea numărului de tineri care beneficiază de ajutor material pentru urmarea studiilor superioare la Academia Domnească/grecească din Iași)[13].

Un alt hrisov domnesc marchează primul moment important din realizările Mitropolitului Veniamin, precum și unul dintre momentele-cheie ale culturii românești din Moldova: la 1 septembrie 1803 se hotărăște înființarea la Mănăstirea Socola a unei școli teologice, „cu dascăli procopsiți în limba moldovenească pentru învățătura feciorilor de preoți, diaconi, mazili, ruptași și de dascăli... ca să se împodobească ... sfintele slujbe ale bisericii”[14]. Altfel spus, este statornicită întemeierea Seminarului Teologic de la Mănăstirea Socola (1803-1948), care va purta din 1840 numele ctitorului său, Veniamin Costachi. Pentru că lăcașul de la Socola adăpostea o obște de maici, acestea, împreună cu cele de la schitul Prepadobna (sau Prapa Doamna/ *Preacuvioasa*) Parascheva din Iași și cu alte maici de la Schitul Văratec, au fost mutate la Mănăstirea Agapia, iar călugării din Agapia s-au împărțit în mănăstirile apropiate: Neamț, Secu, Râșca, Slatina[15].

Prin stăruința Mitropolitului, odată cu Seminarul de la Socola, iau ființă alte două școli: o școală de limbă greacă pentru maici și o școală cu predare în limba română pentru fetele „de toată starea”, amândouă cu sediul la Agapia, care vor dăinui în istorie până în prezent sub forma Liceul Teologic Ortodox pentru fete „Cuvioasa Parascheva”de la Mănăstirea Agapia.

Nou-înființata școală pentru pregătirea viitorilor preoți va parcurge multe etape în dezvoltarea sa. Primele griji ale Mitropolitului Veniamin vor privi instituirea unui corp profesoral, și asigurarea fondurilor pentru buna sa funcționare. Astfel, aducând călugări în locul maicilor mutate de la Socola, se hotărăște ca egumenul lor să îndeplinească și funcția de director, iar veniturile mănăstirii să meargă către susținerea acesteia. Mai mult, începând din octombrie 1804, din partea domnului, se va primi un ajutor anual de 2500 lei „pentru înzestrarea semianrului cu cele trebuincioase”[16].

Început cu organizare modestă – cu doar trei profesori: Enache (/Ion[17]) Alboteanu pentru gramatica limbii române, călugărul Ioil de la Mănăstirea Neamț pentru discipline religioase și dascălul Constantin pentru cântările bisericești – seminarul își va completa constant planul de învățământ și personalul didactic. În 1820, Gheorghe Asachi, trimis de Veniamin, va aduce patru profesori cu studii înalte din Transilvania: Ioan Costea pentru retorică și poetică, Ioan Manfi pentru limba latină, Vasile Fabian-Bob pentru teologie și Vasile Pop, doctor în filozofie, pentru filologie[18]. Încă din anul 1815 elevii seminarului învățau gramatica limbii române, limba latină, aritmetica, istoria universală, logica, filozofia, retorica, disciplinele teologice și cântările bisericești, împletind astfel studiile religioase cu

[13] N. C. ENESCU, *Veniamin Costachi ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, p. 33-48.
[14] Constantin ERBICEANU, *Istoricul Seminarului Veniamin din mănăstirea Socola*, Iași, 1885, pp. 125-126.
[15] Eustochia CIUCANU, *Mitropolitul Veniamin Costachi și Mănăstirea Agapia* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, pp. 90-97.
[16] Eustochia CIUCANU, *Mitropolitul Veniamin Costachi și Mănăstirea Agapia* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, pp. 90-97.
[17] Alexandrel BARNEA, *Seminarul de la Socola. Scurt istoric și profesorii de muzică bisericească* în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași” (serie nouă), Teologie, tomul V, 1999-2000, p. 179-205.
[18] N. C. ENESCU, *Veniamin Costachi ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, p. 33-48.

cele laice. Examenul de sfârșit de an era un eveniment național: însuși Mitropolitul Veniamin dimpreună cu alți ierarhi, cu domnul țării și cu boierii divanului domnesc lua parte la el.

În octombrie 1805 Veniamin Costachi organizează și o școală de cântări bisericești, întrucât constatase că „și meșteșugul muzichiei aice în țara noastră ... nu era desăvîrșit”[19]. La conducerea școlii numește pe Petru Vizantie, fost protopsalt al Catedralei „Sfânta Sofia” din Constantinopol, care va preda și veghea la organizarea ei până în anul 1816[20].

Urmărind mai multe scopuri, între care formarea unui personal didactic pentru Seminar și celelalte instituții de învățământ pe care le va fonda, dar și a unui corp de intelectuali specializați pe diferite domenii, care-i să-i servească drept colaboratori în demersul reformator cultural al societății moldovenești, ierarhul va trimite în toamna anului 1805 la studii înalte la Viena, pe a sa cheltuială, pe frații Gheorghe și Daniil, doi dintre fii protopopului Lazăr Asachi. Gheorghe Asachi va studia matematica superioară și pictura, apoi, mergând la Roma, clasicii romani și italieni, arheologie, pictură și sculptură (1808-1812). În 1819 trimite și pe Gheorghe Săulescu la studii în Grecia și la Cernăuți pentru studiul filozofiei și al filologiei clasice și moderne.

Peste ani, o altă remarcabilă reușită o va constitui deschiderea la Biserica Sfinții Trei Ierarhi, în continuarea fostei Academii fondate de Vasile Lupu, a unei școli normale și a unui gimnaziu de doi, respectiv patru ani, cu predare în limba română. Conlucrând la planul de organizare a școlilor naționale, Mitropolitul Veniamin și Gheorghe Asachi înaintează la 1 ianuarie 1828 o anafora prin care propun domnitorului Ion Sandu Sturdza întemeirea instituției servită de profesori români pentru disciplinele „religie, filologie, biografie, logică, retorică, poezie, istorie, matematica, moral, economie pământească și politicească, istorie naturală și arheologie”[21]. Școala oferea și un internat pentru elevii bursieri săraci și unul pentru fii de dregători.

În perioada Regulamentului Organic, activitatea lui Veniamin se intensifică. Folosindu-se de prevederile acestuia, în fruntea Epitropiei școlilor, alături de vornicul Mihail Sturdza și Gheorghe Asachi, Veniamin anunță deschiderea în 1832 a șase școli ținutale: în Botoșani, Roman, Huși, Bârlad, Galați și Focșani și pregătirea profesorilor respectivi printr-un curs pedagogic special de câteva luni, început în februarie 1832 la Gimnazia Vasiliană. Mitropolitul mai lansează și un apel către părinți spre a-și trimite copii la nou-înființatele școli și la Școala de la Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi.

O altă anafora din luna septembrie 1834, semnată de Veniamin, arată că s-a aprobat de noul domnitor (și vechiul colaborator al mitropolitului) Mihail Sturdza înființarea primei școli publice pentru fetele orășenilor, care va activa în incinta Mănăstirea Bărboi, pentru ca, peste alte două luni, în noiembrie 1834, să se deschidă cursurile Academiei din Iași, prin cursul de filozofie al lui Eftimie Murgu. Inaugurarea oficială a avut loc în iunie 1835, în prezența domnitorului, a Mitropolitului Veniamin și a celorlalte înalte fețe din conducerea politică și duhovnicească a Moldovei. Academia concepută de Veniamin și Asachi cuprindea la acea vreme: Facultatea de Filozofie (2 ani), Facultatea de Drept (3 ani), Facultatea de Teologie (4 ani – Seminarul Teologic, ridicat acum la nivel de *colegiu*), „cursuri extraordinare de inginerie, de economia câmpului, de frumoasele meșteșuguri și de filologie”[22]. Ea a fost prima instituție de acest fel încadrată cu profesori români, printre care:

[19] N. C. ENESCU, *Veniamin Costachi ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, p. 33-48.
[20] Alexandrel BARNEA, *Trei psalţi greci la Iaşi: Gheorghe Paraschiade, Grigorie Vizantie, Petru Vizantie* în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi” (serie nouă), Teologie, tomul VI, 2001, p. 95-100.
[21] N. C. ENESCU, *Veniamin Costachi ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, pp. 33-48.
[22] N. C. ENESCU, *Veniamin Costachi ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, pp. 33-48.

Eftimie Murgu, Gheorghe Săulescu, Vasile Fabian-Bob, Damaschin Bojincă, Teodor Stamati, Anton Velini, Alexandru Costinescu, Dumitru Pop[23], Ion Ionescu (de la Brad), Dimitrie Gusti, Vasile Popescu Scriban ș.a.

Pe lângă alte măsuri luate fie la nivel local, fie la nivel național (precum înființarea de alte școli ținutale în Bacău în 1839, Piatra Neamț, Vaslui și Tecuci în 1841 și Tg. Frumos în 1842), o altă realizare de marcă a prim-epitropului învățământului din Moldova a fost deschiderea primei școli de arte și meserii din Moldova la Iași în 1841, care încadra profesori din Transilvania și Moravia (Cehia) și cuprindea șase ateliere pentru pregătirea primilor tehnicieni români. Această înfăptuire încheie seria marilor succes pe plan educațional ale Mitropolitul Veniamin, care se va retrage la Slatina în același an.

3.2. Ierarh al cărții

Se prea poate ca aplecarea spre activitatea cărturărească Mitropolitul Veniamin să o fi dobândit în timpul anilor petrecuți în ucenicie la Episcopia Hușilor, lângă Iacob Stamati, cel care-i va da acces neîngrădit la biblioteca episcopiei, apoi în apropierea Mitropolitului Leon Gheucă. Cert este că primele măsuri concrete în domeniul tipăririi și traducerii de cărți le va lua încă din scaunul episcopal de la Huși, când îndeamnă pe monahii Grigorie și Gherontie, ucenici cărturari ai Sfântului Paisie Velicikovski[24], să traducă *Tâlcuirile lui Teofilact al Bulgariei la cele patru Evanghelii*, luând asupra sa cheltuielile tipăririi[25]. Astfel că pe această linie Mitropolitul Veniamin nu s-a limitat doar la a traduce sau la a tipări, sau doar la a binecuvânta publicarea și circulația unor cărți, ci a îmbinat toate aceste direcții, precum și tipul de tipărituri – teologico-duhovnicești și laice. Scopul comun al tuturor acestor măsuri a fost de numeroase ori mărturisit în prefețele semnate de el: „dorind ca prin lumina adevărului încunoscut să pot îndrepta pre fii păstoriei și ai nației mele, mai întâiu către adevăr și apoi către fericire și mântuire...”[26].

Fiind între principalii catalizatori ai înnoirii culturale a Moldovei din vremea sa și ocupându-se de numeroasele aspecte și trebuințe ale unui asemenea demers, Veniamin a conștientizat acut nevoia de cărți nu doar pentru școlile pe care le-a înființat, ci și pentru întregul popor pe care-l păstorea. În acest scop, reface Tipografia Mitropolitană și contribuie la activarea celei de la Mănăstirea Neamț, centre cu care va lucra intens în cei patruzeci de ani de slujirea arhierească la Iași. Tipografia ieșeană va primi în 1804 douăzeci și doi de lucrători străini, specializați pe diferitele etape ale procesului tipăririi[27], la cererea Mitropolitului adresată domnitorului Alexandru Moruzi, și își va relua astfel activitatea fără întrerupere până în 1860. Tipografia de la Neamț, ale cărei baze fuseseră puse de Mihail Strelbițchi la începutul anilor 1800, va începe să funcționeze intens odată cu prima retragere din scaun a lui Veniamin care vine la Neamț cu o parte din meșterii tipografi ieșeni.

În primii ani în scaunul mitropolitan de la Iași, Veniamin tipărește opt cărți de folos Bisericii, între care: *Apologia* Sfântului Dimitrie, Mitropolitul Rostovului și *Întrebări și răspunsuri bogoslovești* ale lui Athanasie, Patriarhul Alexandriei (1803), un *Octoih mic* (1804), *Tâlcuirea la cele patru Evanghelii* a lui Teofilact al Bulgariei (1805) și *Descoperirea pravoslavnicei credințe a lui Ioan Damaschin* (adică *Dogmatica*, în 1809). Preocupările

[23] Teodor Stamati, Anton Velini, Alexandru Costinescu și Dumitru Pop fac parte dintr-o serie de șase bursieri trimiși de Mitropolitul Veniamin la studii în Austria și Franța pe specializări diferite tocmai pentru a preda apoi în Academia proiectată.

[24] Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Vălenii de Munte, 1909, vol. II, p. 228.

[25] Gheorghe VLAD, *Veniamin Costachi episcop la Huși și Roman* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, pp. 19-23.

[26] Din prefața la *Istoria bisericească a lui Meletie* în Ilie GHEORGHIȚĂ, *Un veac dela moartea Mitropolitului Veniamin*, p. 205.

[27] Epifanie NOROCEL, *Mitropolitul Veniamin Costachi și tipografia din Iași* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, pp. 71-79.

ierarhului sunt dintre cele mai diverse: de la scrieri de teologie biblică, la scrieri de factură dogmatică, până la cărți liturgice, de trebuință cultului Bisericii.

Mitropolitul Veniamin sprijină și binecuvintează, între altele, apariția – la Neamț – a unei Psaltiri (1807) și a celor douăsprezece volume ale *Vieților Sfinților* (1807-1815). Traduce el însuși și tipărește *Chiriacodromionul* (predici la Apostolul Duminicilor alcătuite de Arhiepiscopului Nichifor Theotochis) în două volume (1810-1811). Tot în Lavra paisiană văd lumina tiparului lucrări precum: *Slujba Învierii în Duminica Paștelui și săptămâna luminată, Kecragarion* a lui Augustin, episcopul Ipponiei (patru cărți: *Întîia, Cugetări. A doa, Singuratece Cuvinte. A treia, Pentru Privirea lui Hristos. A patra, Pentru zdrobirea inimii*[28]) și *Scara părintelui Ioann, igumenul Sinaiului*, toate tipărite în 1814.

Cunoscător al limbii grecești și, în parte, și a celei slavone, „cele două căi care duc la cele mai bogate literaturi ortodoxe"[29], Mitropolitul Veniamin Costachi a acordat o deosebită atenție literaturii patristice, postpatristice și teologice moderne, din care a tradus neobosit în toate contextele în care viața l-a așezat și din care a publicat începând din 1807 până la moartea sa. Amintim de pildă: *Tâlcuirea celor șapte Taine* a lui Gavriil, Arhiepiscopul Filadelfiei, *Adoleshia Filotheos adecă Îndeletnicire iubitoare de Dumnezeu* a lui Evghenie Vulgaris (al Bulgariei) în cinci volume (Iași, 1815-1819), *Istoria Scripturii Vechiului Testament* și *Istoria Scripturii ceii nouă* în două volume (Iași, 1824), *Funie sau frânghie întreită* după Evghenie Vulgaris și *Iubitorul de înțelepciune* a lui Serghie Macreu (Iași, 1831), *Dreptslăvitoare învățătură* (Catehism) a Mitropolitului Platon al Moscovei – traducere după o versiune greacă (Iași, 1839), *Istoria bisericească* a arhiep. Meletie al Atenei în cinci volume (Iași, 1841-1843), *Piatra scandalei sau lămuriri despre începuturile și pricinile adevărate ale schismei* după Ilie Miniat, (Iași, 1844), *Pidalionul* (Neamț, 1844), *Îndeletnicire despre buna murire* după Evghenie Vulgaris (Iași, 1845).

Munca de traducere a Mitropolitului Veniamin nu a ținut cont de locul sau contextul istoric în care acesta se afla. El a transformat chiar și timpurile de restriște și durere – nenumărate de-a lungul vieții sale – în răgazuri rodnice. A corectat, verificat și tradus în fiecare clipă liberă cărți ce așteptau să fie date în tipografie, conform mărturiei sale și a celor apropiați[30]. Ceea ce uimește încă și mai mult este viteza cu care a lucrat. Poate cel mai grăitor exemplu îl reprezintă cele trei cărți traduse în 16 luni de pribegie pricinuite de Eteria lui Ipsilanti: la Colincăuți, în Suceava și la Bosanci traduce *Funia sau frânghia întreită* a lui Evghenie Vulgaris, apoi, în decurs de două luni jumătate *Istoria Scripturii Vechiului Testament,* iar *Istoria Scripturii ceii nouă* (adică a Noului Testament) în trei luni[31].

Mitropolitul Veniamin Costachi se îngrijește și de fondul de **carte de cult** a Bisericii moldave. În timpul lui s-au tipărit în cele două tipografii de la Iași și Neamț peste 70 de volume de trebuință slujbelor, între care cele: *Tipiconul* Sfântului Sava, apărut pentru prima data în lb. română (Iași, 1816) și *Liturghierul* în două ediții – 1818 și 1834, Iași, traduse de el însuși, apoi numeroase ediții ale Ceaslovului (1817, 1833, 1835, etc., Iași), ale Psaltirii (1817, 1818, Iași), ale Aghiazmatarului (1814, 1823, 1832, etc., Iași), Mineele (1830-1832, Neamț), Triodul (Neamț, 1833), Penticostarul (Neamț, 1834), diferite slujbe ale Sfinților, etc.

---

[28] Baza de date cuprinzând bunurile culturale mobile clasate în Patrimoniul Cultural Național, http://clasate.cimec.ro/detaliu.asp?k=F959FBD300E8479E989212A24048B12E, accesat în data de 9 mai 2018.

[29] Vasile VASILACHE, *Mitropolitul Veniamin Costachi*, Tiparul Sfintei Mânăstiri Neamțu, 1941, p. 189.

[30] „Și unele din cărți, adică din nou a se tălmăci din limba grecească prin bărbați învățați și îndestulați cu știința, m fost cu toate chipurile îndemnătoriu, iară altele și eu singur n-am pregetat a le tălmăci dupre cele grecești, între vremile ce mai rămân din răsuflu de la alte trebi ale Eparhiei" - Prefața la *Triodul* tipărit la Neamț în 1833 în Ilie GHEORGHIȚĂ, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia Sfintei Mânăstiri Neamțu, 1946, p. 176.

[31] Ilie GHEORGHIȚĂ, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia Sfintei Mânăstiri Neamțu, 1946, p. 92.

Multe alte titluri de teologie, între care se remarcă numeroase ediții de *Catehism ortodox*, au ieșit din Tipografia Mitropoliei din Iași și din cea a Mânăstirii Neamțului, fie din porunca sau îndemnul părintelui Veniamin, fie cu binecuvântarea și sprijinul său financiar (uneori întreg, alteori parțial)[32]. Cât privește literatura formatoare laică, sunt de menționat *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir (1825, Neamț), *Manualul de patriotism* al lui Iancu Nicola (1829, Iași) și *Hronograful* Sfântului Dimitrie al Rostovului (1837, Neamț), tipărite cu binecuvântarea sau cu cheltuiala ierarhului.

Multora dintre aceste tipărituri, cu deosebire celor traduse de el însuși, Mitropolitul Veniamin le-a semnat înainte-cuvântările. De acestea el s-a folosit ca de un alt amvon de la care a predicat fie pentru a sublinia folosul educației și a îndemna părinții să-și trimită fii la școală, fie pentru a arăta importanța lecturii cărților duhovnicești și cum trebuie ea efectuată, fie pentru a arăta importanța apariției lucrării în cauză, atât ca utilizare imediată și practică, dar mai ales ca monument și tezaurizare a limbii române, vitregită de stăpânitorii străini de peste Principate.

3.3. Ctitor de Catedrală și apropiat al mănăstirilor

Sfârșitul domniilor fanariote și numirea primului domn pământean în persoana lui Ioan Sandu Sturdza dă curaj, se pare, Mitropolitului Veniamin de a pune în aplicare unul din vechile sale gânduri: construirea unei Catedrale Mitropolitane a Moldovei, mai încăpătoare decât toate celelalte și simbol al poporului. În urma sfătuirii cu boierii și clerul, Veniamin propune noului domn proiectul, iar acesta, la 8 august 1826, emite hrisovul hotărârii construcției. Cu toate acestea, din cauza lipsei de fonduri și a contextului istoric, lucrările demarează abia peste șapte ani, în 1833. Ca în multe alte lucrări și proiecte ale sale, Mitropolitul Veniamin este prezent și în etapele demolării Bisericii Stratenia[33], pe locul căreia urma să se ridice Catedrala, și la săparea fundației noii biserici, și la sfințirea apei. Toate fazele lucrării începeau cu binecuvântare și se continuau cu prezența ierarhului printre muncitori și chiar pe ziduri, cu încurajări (duhovnicești și materiale) și cu rugăciuni[34].

Arhitectul care a întocmit planurile și a condus lucrările de zidire a fost austriacul Johann Freiwald. Proiectul său a prevăzut o clădire în stil clasicist, cu elemente de arhitectură antică și barocă. Planul cuprindea, pe lângă cele patru turnuri cupolate, și un al cincilea turn, după modelul celorlalte catedrale construite în Europa și Rusia din aceeași perioadă. Catapeteasma de la început a fost lucrată în Odessa și pictată de italianul Giovanni Schiavoni.

Din nefericire, din cauza amplasării nefavorabile a construcției și a dimensiunilor sale mari, după opt ani de lucru, în 1841, se prăbușesc bolta și turnul din mijloc. Lucrările au fost reluate și terminate abia peste patru decenii, în intervalul 1880-1887, la inițiativa lui Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei (1875-1902). Sub îndrumarea arhitectului Alexandru Orăscu s-a acoperit catedrala, păstrându-se doar cele patru turnuri; s-a refăcut catapeteasma și s-a pictat, împreună cu întregul interior, de Gheorghe Tattarescu în stil renascentist și clasicist. Vitraliile care se păstrează până astăzi nu sunt cele originale, ci darul Preafericitului Patriarh Iustinian Marina, din vremea păstoririi ca mitropolit la Iași, în urma distrugerii celor vechi în al Doilea Război Mondial[35].

---

[32] Repertorii ale lucrărilor publicate în timpul Mitropolitului Veniamin Costachi, fac, între alții, și Vasile Vasilache, Ilie Gheorghiță și Teodor N. Manolache, dar cea mai recentă și exhaustivă o face Elena Spiridon, în teza de doctorat cu titlul *Veniamin Costachi, editor și traducător. Studiu monografic*, susținută la Iași în 2012.

[33] Ctitoria doamnei Anastasia Duca (1681), soția domnitorului Gheorghe Duca, fostă biserică mitropolitană, înainte de ridicarea în apropiere a bisericii „Sf. M. Mc. Gheorghe" din inițiativa Mitropolitului Gavriil Calimachi, care a servit drept sediu mitropolitan următor.

[34] Gheorghe UNGUREANU, *Mitropolitul Veniamin Costache, ctitorul bisericii catedrale a Mitropoliei Moldovei* în MM, 1946, anul XXII, nr. 10-11-12, pp. 23-29.

[35] Victor CARMAZIN-CACOVCHI, *Catedrala mitropolitană din Iași, ctitoria Mitropolitului Veniamin Costachi* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, pp. 134-142.

Ctitoriei sale celei mai mari, Veniamin a mai adăugat și contribuția sa la refacerea de lăcașuri sau construirea de noi clădiri necesare unor mănăstiri precum Agapia, Neamț, Slatina sau Mănăstirea Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava.

La Agapia, unde sora sa, schimonahia Elisabeta, a stărețit timp de treizeci de ani (1803-1834), ierarhul ajută la refacerea complexului mănăstiresc, precum și a bisericii schitului Agapia veche, incendiate în timpul răscoalei eteriste, devenindu-le ctitor. Cu cheltuiala sa se ridică și Paraclisul cu hramul „Nașterea Maicii Domnului". Numele lui este legat și de numeroase danii, precum trei icoane pentru paraclis, înfățișând Nașterea Maicii Domnului, pe Sfântul Veniamin diaconul și pe Sfânta Cuvioasă Elisabeta, sau două rânduri de sfinte vase cu inscripția numelui său și al surorii sale, veșminte preoțești de valoare, cărți de cult și de învățătură traduse de el ș.a.[36]

La Neamț, unde a petrecut cea mai lungă perioadă în afara cetății mitropolitane, construiește Paraclisul cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", chilii, pivnițe și o bibliotecă între anii 1808-1809. În chiliile terminate, din 1809 până în la întoarcerea în scaun, a locuit Veniamin în timpul retragerii sale. Catapeteasma paraclisului, împodobită cu icoane pictate și ornamentații în lemn, a scăpat flăcărilor focului din 1862[37]. Tot Veniamin a rânduit Mânăstirii Neamț daruri ca veșminte, argintării și cărți. Între obiectele care au aparținut Mitropolitului, rămase spre păstrare aici, se numără cârja arhierească cu inscripția „Veniamin Costaki Mitropolit Moldovei 1803" și o mitră de catifea trandafirie, cu broderie în fir de aur și cu perle. În bibliotecă se păstrează și o colecție generoasă de tipărituri îngrijite de el, între care „un *Ceaslov* ediție de Iași 1817 pentru schitul Pocrov ...; două *Tâlcuiri la cele patru Evanghelii* ale lui Teofilact ediția Iași 1805 ...; nouăsprezece bucăți *Checragarion* ediția de Neamț 1814"[38].

Și Mănăstirea Sfântului Mucenic Ioan cel Nou din Suceava s-a bucurat de grija ierarhului. Între altele, Veniamin se îngrijește de acoperirea în întregime a vechiului sediu mitropolitan în 1829, contribuind și la recondiționarea raclei cu Sfintele Moaște ale Sfântului Ioan[39].

În final, și la Slatina, locul unde s-a retras pentru a-și odihnit bătrânețile, Veniamin și-a făcut simțită prezența. În pomelnicul său, care se păstrează până astăzi în mănăstire, este menționat că a acoperit cu tablă biserica mare cu hramul „Schimbarea la Față a Domnului". A mai clădit paisprezece chilii în partea de nord, o fântână de piatră, făcând și alte amenajări. A dăruit așezământului numeroase odoare, între care un Tetraevangheliar românesc, ferecat în argint și poleit cu aur, „un chivot de argint, veșminte arhierești, alte diferite cărți, un clopot cu inscripție"[40].

4. Concluzii

Mitropolitul Veniamin Costachi a contribuit dinamic la dezvoltarea societății Moldovei secolului al XIX-lea, cu vizibile și imediate rezultate în toate compartimentele vieții sociale și duhovnicești. Numele lui a rămas legat de nenumăratele școli în limba română deschise pe tot cuprinsul teritoriului păstorit. Cele mai de seamă au fost Seminarul Teologic de la Socola și Academia Mihăileană, iar la propășirea și dezvoltarea lor au ostenit mulți dintre tinerii bursieri trimiși de el la studii peste granițe. Amplul program tipografic de

[36] Mai multe detalii oferă Eustochia CIUCANU în *Mitropolitul Veniamin Costachi și Mănăstirea Agapia, Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1967, anul XLIII, nr. 1-2, pp. 90-97.

[37] Ioan IVAN, *Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Neamț* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967, pp. 80-89.

[38] Ioan IVAN, *Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Neamț* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967, pp. 80-89.

[39] Ioan ZUGRAV, *Legăturile Mitropolitului Veniamin Costachi cu Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967, pp. 105-113.

[40] Adrian HRIȚCU, *Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Slatina* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967, pp. 98-104.

înzestrare a Bisericii cu necesarul de carte de cult, a şcolilor cu cărţi de studiu şi a poporului cu lectură duhovnicească, pastoraţia socială şi grija către cinul monahal, precum şi marele său proiect – ridicarea Catedralei Mitropolitane, toate acestea descoperă peste timp ochiului o personalitate vie, inspirată, conştientă de contextul în care a trăit şi rodnică în mod excepţional.

Impactul lucrării publicistice a Mitropolitului Veniamin este pus mult mai bine în lumină prin aşezarea lui în peisajul tipografic al Ţărilor Române din secolele cărora a aparţinut, XVIII-XIX. Alăturându-se marilor nume care au scris istorie cu tiparul în cultura românească (Macarie, Coresi, Matei Basarab, Antim Ivireanul, Varlaam, Dosoftei), Veniamin preia şi dezvoltă moştenirea înaintaşilor, revizuind şi republicând, traducând şi tipărind noutăţi în cele două tiparniţe: Iaşi şi Mânăstirea Neamţului.

Ca Mitropolit, Veniamin a prezidat Divanul Ţării; a îndeplinit şi funcţia de caimacam în vremurile tulburi ale regimului fanariot. Este evident că acest rol politic i-a ajutat Mitropolitului Veniamin în lucrările pe care le-a asumat în slujirea sa, precum a fost cel de reformare a educaţiei prin întemeierea de noi şcoli. În acelaşi timp, însă, şi lucrarea sa a dobândit un caracter politic, ca de pildă tipărirea de cărţi în limba română. Atrăgând tot mai mulţi partizani şi aderenţi, precum Mihail Sturdza (co-epitrop în Epitropia şcolilor, alături de Veniamin, ajuns apoi domnitor) mişcarea a devenit tot mai mult, în condiţiile specifice perioadei de sfârşit a regimului fanariot, şi o activitate politică propriu-zisă, cu adânci semnificaţii naţionale şi sociale. Ea a reprezentat una dintre faţetele luptei de eliberare de sub dominaţia străină, prin schimbări concrete în viaţa de zi cu zi a poporului, cât şi prin trezirea conştiinţei şi a demnităţii naţionale, oferind curaj şi imbold iniţiativelor patriotice prezente şi viitoare.

BIBLIOGRAPHY

1. BARNEA, Alexandrel, Seminarul de la Socola. Scurt istoric şi profesorii de muzică bisericească în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi” (serie nouă), Teologie, tomul V, 1999-2000
2. BARNEA, Alexandrel, Trei psalţi greci la Iaşi: Gheorghe Paraschiade, Grigorie Vizantie, Petru Vizantie în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi” (serie nouă), Teologie, tomul VI, 2001
3. BOBULESCU, Constantin, Din viaţa Mitropolitului Veniamin Costachi. Neamul, copilăria, tinereţea şi episcopatul, Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocşi din Basarabia, Chişinău, 1933
4. CARMAZIN-CACOVCHI, Victor, Catedrala mitropolitană din Iaşi, ctitoria Mitropolitului Veniamin Costachi în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1967, anul XLIII, nr. 1-2
5. CERBULEŢ, Teodor, Veniamin Costache, 1768 - 1846. Viaţa şi înfăptuirile, Ed. Cartea românească, Bucureşti, 1939
6. CIUCANU, Eustochia, Mitropolitul Veniamin Costachi şi Mănăstirea Agapia în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1967, anul XLIII, nr. 1-2
7. CIUREA, Alexandru I., La o sută de ani de la moartea lui Veniamin Costachi, Tipografia Alexandru A. Ţerek, Iaşi, 1947
8. ENESCU, N. C., Veniamin Costachi ctitor şi îndrumător al şcolilor naţionale din Moldova în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1967, anul XLIII, nr. 1-2
9. ERBICEANU, Constantin, Istoricul Seminarului Veniamin din mănăstirea Socola, Iaşi, 1885
10. GHEORGHIŢĂ, Ilie, Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi, Tipografia Sfintei Mânăstiri Neamţu, 1946

11. HRIȚCU, Adrian, Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Slatina în Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967
12. IORGA, Nicolae, Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor, Vălenii de Munte, 1909
13. IVAN, Ioan, Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Neamț în Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967
14. MOLDOVEANU, Ioan, Tipografii eparhiale și mănăstirești în secolele 18-19, articol publicat în Ziarul Lumina în data de 25 februarie 2016, http://ziarullumina.ro/tipografii-eparhiale-si-manastiresti-in-secolele-18-19-109682.html, consultat în data de 29.05.2022
15. NOROCEL, Epifanie, Mitropolitul Veniamin Costachi și tipografia din Iași în Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967
16. SPIRIDON, Elena, Veniamin Costachi, editor și traducător. Studiu monografic (teza de doctorat), Iași, 2012
17. ȘTEFĂNESCU, Melchisedec, Chronica Romanului, II, București, 1875
18. UNGUREANU, Gheorghe, Mitropolitul Veniamin Costache, ctitorul bisericii catedrale a Mitropoliei Moldovei în MM, 1946, anul XXII, nr. 10-11-12
19. VASILACHE, Vasile, Mitropolitul Veniamin Costachi, Tiparul Sfintei Mânăstiri Neamțu, 1941
20. VLAD, Gheorghe, Veniamin Costachi episcop la Huși și Roman în Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1967, anul XLIII, nr. 1-2
21. ZUGRAV, Ioan, Legăturile Mitropolitului Veniamin Costachi cu Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava în Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul XLIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967
22. http://clasate.cimec.ro/clasate.asp - Inventarul Patrimoniului Cultural Național din România (bunuri culturale mobile clasate conform Legii 182/2000). Cel mai mare catalog ilustrat de bunuri culturale din patrimoniul cultural românesc disponibil online (peste 35.000, în sept. 2012).